

УДК 336.226(4)

ГЕНЕЗИС ПРЯМИХ ПОДАТКІВ В ЄВРОПІ

Р. А. Крижановський

студент 4 курс, група Ф-42, навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – доцент Л. М. Акімова

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Дана стаття присвячена розгляду умов зародження та особливостей розвитку прямих податків в країнах Європи. Здійснено аналіз економічного обґрунтування економістами різних епох та шкіл значення прямих податків. Доведено, що дані податки поступово змінюються та вдосконалюються еволюційним шляхом розвитку.

Ключові слова: прямий податок, прибутковий податок, земельний податок, оподаткування нерухомості, державна казна.

Аннотация. Данная статья посвящена рассмотрению условий зарождения и особенностей развития прямых налогов в странах Европы. Осуществлено анализ экономического обоснования экономистами различных эпох и школ значение прямых налогов. Доказано, что данные налоги постепенно меняются и совершенствуются эволюционным путем развития.

Ключевые слова: прямой налог, подоходный налог, земельный налог, налогообложение недвижимости, государственная казна.

Summary. This article is devoted to the conditions of the origin and characteristics of direct taxes in Europe. Analyzed economic justification significance of direct taxes by economists of different ages and schools. It is proved that these taxes are gradually changing and improving evolutionary way of development.

Keywords: direct tax, income tax, land tax, property taxation, the state treasury.

Вступ. Податки - обов'язковий елемент фінансової системи у всі часи і у всіх державах незалежно від того, яку модель економічного розвитку вона обирає. Основне призначення системи оподаткування полягає в тому, щоб максимально сприяти розвитку підприємництва, тобто різних форм власності, й тим самим досягти максимально можливого зростання дохідної частини Державного бюджету. Так, як прямі податки займають значну питому вагу в бюджеті країни, то визначення їх оптимального рівня є важливим питанням.

Аналіз останніх досліджень. Прямі податки були присутні ще в перших нам відомим державах, і питання про їх стягнення вивчалися А. Смітом, Д. Рікардо, К. Марксом, Д. Кейнсом, В. Андрущенко, Б. Оксентюком та ін.

Постановка завдання. Ґрунтовне дослідження етапів та закономірностей історичного розвитку прямих податків для подальшого ефективного вдосконалення даного виду оподаткування.

Результати досліджень. В період античності в Стародавній Греції податкова система не сформувалася. Податки розглядалися як щось неприйнятне у відносинах між державою та її громадянами, як те, що поневоле їх, порушуючи права свободи вільних людей. Джерелом державних доходів були державна власність, війни, податки з багатих громадян і добровільні пожертвування, надзвичайні податки. Податок на прибуток стосувався лише багатих громадян, ставка якого становила від 10 до 20 відсотків. Жителі грецьких міст його не сплачували, надаючи перевагу добровільним пожертвуванням, що вважалося благородною

справою. Давньогрецький філософ Платон виступав за стягнення податків залежно від матеріального стану.

У Стародавньому Римі сформувалася система державних фінансів. Вона ґрунтувалася на експлуатації провінцій. Римські громадяни користувалися податковим імунітетом, окрім випадків військового часу. В такому разі всі жителі обкладалися податками, відповідно до їх статку. Даний податок справлявся наступним чином: громадяни раз у п'ять років подавали чиновникам звіти про майновий стан. Юлій Цезар запровадив п'яти відсотковий податок на спадок, щоб виплачувати пенсії відставним військовим. Майновий податок сплачували власники та орендарі землі та стягувався за ставкою 1%. У провінціях основним джерелом доходів був поземельний податок, приблизна ставка якого становила десятину з доходу земельного наділу. Приблизно в 550 році до н.е. з'являються перші цензи в Римі – оцінка майна і доходів для поділу громадян на податкові розряди (центурії). На завойованих землях збиранням податків займалися відкупники, контроль над якими був складний. Першим в Європі податком з особистого доходу вважається податок на повій, запроваджений імператором Калігулою приблизно в 40 рік н.е. [3, с. 28].

В епоху середньовіччя збільшується роль оподаткування. Економічна думка даного періоду розвивалася під впливом правил і канонів, які були представлені у релігійній літературі. Під час встановлення християнської церкви виникає церковна десятина (використовувалася на потреби духівництва), що означає сплату десятої частини від отриманого прибутку. Її у 787 році узаконює папа Адріан I. Якщо держава готувалася до хрестового походу, тоді додатково стягувалася «Саладінова десятина». В 1155 р. папа Адріан IV узаконює церковний шлюб за умови сплати прямого податку.

В Англії в XII столітті виникає такий вид податку як «щитовий збір» - податок на земельні володіння лицарів, що збирався відносно регулярно та пропорційно величині земельних наділів. Але з часом розмір даного податку сильно зростав, що викликало постійне обурення громадян. У 1194 р. король Англії Ричард I запроваджує податок на рицарські турніри. Необґрунтованість змісту податків, їхня несправедлива величина, нерівномірність їх стягнень в Англії призвели до реформування податкової системи шляхом затвердження «Великої хартії вольностей» (1215), яка обмежувала владу королів на запровадження податків [3, с. 29].

В період становлення феодалних держав (XV-XVII) спостерігається активний розвиток податків, які зазвичай стягувалися часто і нерівномірно. Прямі податки в цей період відзначилися своєю чисельністю, прикладом яких є податки на: будинки, вікна, двері, товари, прибутки, солов'їв (у Вюртемберзі), з холостяків, з покійних і тому подібне. Але швидкий ріст промисловості став причиною появи перших державних фіскальних органів, а стягнення податків стає систематичне і більш передбачуване. Кількість податків зменшується після того, як держава відмовилась проводити збори з малим фіскальним ефектом.

В 1601 році в Англії вводиться податок з доходів від нерухомості, для утримання бідних. Подушний податок також зазнав певних змін. Для уцінення платоспроможності громадян, уряд Англії запроваджує податок на печі і димарі, але через 30 років змінюється податком на вікна. Це обґрунтовувалось тим, що багатші люди будують більші будинки в яких, логічно, більше вікон. Цей вид прямого податку в наступному столітті перейме Франція, згідно якого громадяни платили різні суми за різну кількість вікон і дверей.

XVIII століття характеризується початком нового етапу розвитку податків. Починають формуватися теорії оподаткування, раціональні податкові системи. В цей період набувають поширення ідеї про природність і законність податків, обґрунтовуються найважливіші засади оподаткування, приходить розуміння того, що великий обсяг податків шкодить промисловості і гальмує економічний розвиток держави.

Уїльям Петті в «Трактаті про податки і збори» аналізував наявний в Англії подушний податок і дійшов висновку, що даний податок, який сплачується із всіх громадян в однаковому розмірі сприяє швидкому його збору, дає можливість розрахувати загальний його збір, але він не враховує платоспроможність людей. Вчений пропонує ввести подушний податок, розмір якого залежить від рангу титулу особи. Щодо земельної ренти Петті вважав, що шоста частина від доходу із землі має сплачуватися державі; це також стосується власників землі, які віддають її в оренду [2, с. 29].

Науковець Адам Сміт говорив (в праці «Дослідження про природу і причини багатства народів») про податок зі спадщини наступне: «податок в кінцевому результаті падає на обличчя наслідувача, що призводить до зменшення капітальної вартості об'єкта і є перешкодою до збільшення загального доходу держави» [4].

Важливою зміною в системі податків є Велика Французька революція (1789). Спостерігається скасування податкових імунітетів і церковної десятини, проголошення податків почесним обов'язком. З появою ринку цінних паперів, у Франції запроваджується податок на доходи від акцій і облігацій (1872), а з появою автомобілів – податок на право їх користування (1893). Через теорії класичної політичної школи, в Англії спостерігається наступна еволюція прибуткового податку: прибутковий податок в Англії введений за проектом (1799) Уїльяма Петті, передбачав ставку 0,8% для доходів, понад 60 ф. ст. у рік, і 10% – для доходів понад 200 ф. ст.

У 1802 році повністю скасовується даний податок але через три роки повторно вводиться. У 1816 спостерігається друге скасування прибуткового податку в Британії, та навіть знищення всієї пов'язаної з ним документації. І в 1839 в британський парламент надходить „національна петиція” на підтримку прибуткового податку. Прибутковий податок в інших країнах був введений набагато пізніше, наприклад в 1864 рік – в Італії, в 1892 – в Норвегії [2, с. 31].

Початок ХХ характеризується появою нових економічних теорій, які ставлять за мету зрівняння доходів через їх розподіл та зменшення різниці між багатими і незаможними. Як наслідок з'являються нові соціальні ідеали. Утверджується вислів А. Вагнера про те, що фіскальна мета податку замінюється соціальною. Карл Маркс про прямі податки: «... непрямі податки приховують від кожної окремої особи суму, яку вони платять державі, тоді як прямий податок нічим не замаскований, стягується відкрито і не вводить в оману ...».

К. Кросланд про прямі податки: «Прямі податки можуть при певних межах робити зворотний вплив на ініціативу; більш того, високі прямі податки скоро стають неефективними як знаряддя збільшення заощаджень». На думку прихильників реформістської школи за допомогою прямих податків, що стягуються за прогресивними ставками, можна ліквідувати майнову нерівність. При цьому вони виступали за обмеження оподаткування підприємців, тому що зникне стимулювання до розширення виробництва .

З практики країн Європи щодо структури оподаткування (таблиця) видно, що прямі податки завжди становили важливу складову і їх питома вага збільшувалася. На прикладі Німеччини видно, що державі недоцільно майже повністю відмінити прямі податки, про що свідчить різке зменшення (1882-1913) та збільшення (1913-1927) їх питомої ваги [1].

На сьогодні у Великобританії у державний бюджет поступають наступні прямі податки: особистий прибутковий, корпоративний прибутковий, на доходи від нафти, на спадщину, на капітал, внески на соціальне страхування. Процентна ставка особистого прибуткового податку залежить від величини отриманого прибутку: на перші 3900 ф. ст. оподаткованого доходу установлена ставка 20%, на доходи від 3901 до 25 тис. ф. у рік – 22%, 40% – доходи, що перевищують 25 тис. На податок на капітал також поширюється правило маржинальної податкової ставки. Ставка податку на спадщину становить 40% вартості майна, що перевищує 150 тис. ф. ст. (з майна, вартість якого нижче 150 тис. ф. ст. податок не сплачується) [1].

Зміни у формах оподаткування в розрізі країн

Країна	Роки	Податки, %	
		прямі	непрямі
Англія	1875	44,9	55,1
	1913	47,9	52,1
	1927	60,0	40,0
Франція	1875	29,4	70,6
	1913	25,2	74,8
	1927	33,3	66,7
Німеччина	1882	30,2	69,8
	1913	3,0	97,0
	1927	49,7	50,3
Австро-Угорщина	1873	31,0	69,0
Італія	1874	33,5	66,5
	1913	28,2	71,8
	1927	33,3	66,7

У Німеччині основними прямими податками є прибутковий податок, корпоративний податок, податок на доходи від капіталу, майновий податок, податок із спадщини. До недавнього часу (до 2000 року) в Німеччині величина прибуткового податку становила від 22,9% до 51%. Після податкової реформи, з 1.01.2004 р. прибутковий податок справляється за прогресивною шкалою з мінімальною ставкою – 15% і максимальною – 42%. Максимальна ставка корпоративного податку становить 28,5% (до реформи становила 40%), а відсоткова ставка розподіленого в порядку дивідендів становить 30%. Податок на власність (майно) у Німеччині має давні традиції (з 1278 р.), сучасна ставка якого становить 1% від вартості майна фізичних осіб та 0,6% – майна промислових компаній і підприємств.

Серед прямих податків у французькій податковій системі домінує прибуткове оподаткування фізичних і юридичних осіб (корпорацій). Прибутковий податок із фізичних осіб забезпечує близько 1/5 доходів державного бюджету. Даний податок справляється за шестирозрядною прогресивною шкалою, мінімальна ставка якого 10,52%, а максимальна – 47%. Одна з особливостей французького прибуткового оподаткування полягає в системі так званих коефіцієнтів, чисел, на які ділиться загальна сума доходу. Самотні платники без дітей мають коефіцієнт 1, подружжя без дітей – 2, подружжя з однією дитиною – 2,5, з двома дітьми – 3 і т. д. Базова ставка податку корпоративного податку – 33,33% чистого прибутку, для компаній, які реалізують нафту і газ, ставка підвищена до 50%. За пониженою ставкою 20,9% оподатковуються сільськогосподарські ферми, прибутки від землекористування та операцій із цінними паперами [1].

Висновки. З проведеного дослідження видно, що податкова система на даному етапі знаходиться в процесі розвитку. Податкові ставки на прямі податки в розвинутих країнах Європи є доволі різні та їх питома вага у надходженнях до бюджету є також різною. Для України основною проблемою є не розмір податкових ставок та умови оподаткування а адміністративний механізм сплати податків, який є занадто централізований і потребує реорганізації. З практики країн різних епох важливим є те, що розмір податку повинен бути обґрунтований та помірний, щоб не мотивувати людей до тіньової економіки через високий їх розмір.

1. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн : Навчальний посібник. – К. : Комп'ютер прес, 2004. – 303 с.
2. Нікітішин А. О. Еволюція наукових поглядів на призначення і роль оподаткування в системі суспільних відносин / А.О. Нікітішин // Актуальні проблеми економіки. - 2011. - № 1. – С. 26-32.
3. Оксентюк Б. А. Еволюція податкової системи / Б.А. Оксентюк // Сталий розвиток економіки. – 2012. - №5 (15) – С. 26-32.
4. Сміт Адам Дослідження про природу та причини добробуту націй / Адам Сміт, Є. Литвин (наук. ред.); пер. з англ. О. Васильєва. – К. : Port-Royal. 2001. – 594 с.